

ТЕОРЕТИКО-ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ СКЛАДОВИХ EQ В СТАРШОКЛАСНИКІВ

Опанасюк І. В. ТЕОРЕТИКО-ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ СКЛАДОВИХ EQ В СТАРШОКЛАСНИКІВ. У статті на основі теоретико-емпіричного аналізу розглянуто змістові характеристики емоційного інтелекту та його складові. Особливий інтерес представляє виокремлений автором старший шкільний вік, який характеризується якісними перетвореннями емоційної сфери старшокласника. Гнучкість усіх психічних процесів, висока сенситивність, інтерес до сфери свого внутрішнього світу є основою свідомого розвитку EQ. Проведено психодіагностику розвитку EQ старшокласників та проаналізовано кореляційні взаємозв'язки між показниками емоційного інтелекту: розуміння своїх і чужих емоцій; управління своїми і чужими емоціями; міжособистісним та внутрішньоособистісним аспектом емоційного інтелекту; емоційною поінформованістю; самомотивацією; емпатією; розпізнаванням емоцій в інших. **Ключові слова:** емоція, емпатія, самомотивація, внутрішньоособистісний емоційний інтелект, міжособистісний емоційний інтелект, розуміння своїх та чужих емоцій, управління своїми та чужими емоціями, розпізнавання емоцій інших.

Опанасюк І. В. ТЕОРЕТИКО-ЕМПІРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ВЗАИМОСВЯЗИ СОСТАВЛЯЮЩИХ EQ В СТАРШЕКЛАССНИКОВ. В статье на основе теоретико-эмпирического анализа рассмотрены смысловые характеристики эмоционального интеллекта и его составляющих. Особенный интерес представляет выделенный автором старший школьный возраст, который характеризуется качественными превращениями эмоциональной сферы старшекласника. Гибкость всех психических процессов, высокая сенситивность, интерес к сфере своего внутреннего мира является основой сознательного развития EQ. Проведено психодиагностику развития EQ старшекласников и проанализировано корреляционные взаимосвязи между показателями эмоционального интеллекта: понимание своих и чужих эмоций; управлением своими и чужими эмоциями; межличностным и внутриличностным аспектом эмоционального интеллекта; эмоциональной осведомленностью; самомотивацией; эмпатией; распознаванием эмоций других.

Ключевые слова: эмоция, эмпатия, самомотивация, внутриличностный эмоциональный интеллект, межличностный эмоциональный интеллект, понимание своих и чужих эмоций, управление своими и чужими эмоциями, распознавание эмоций других.

Постановка проблеми. На сьогодні важливість дослідження особливостей емоційного інтелекту, що сприяють розпізнаванню власних емоцій та емоцій інших осіб, успішності адаптування до умов навколишнього середовища, самомотивування, вироблення стратегії поведінки в критичних ситуаціях, здатність діяти з внутрішнім середовищем своїх почуттів, бажань і гармонійного розвитку в цілому – незаперечні.

Актуальність проблеми зумовлена тим, що особливостями емоційної сфери в старшому шкільному віці є те, що по-перше, старшокласники часто знаходяться в «полоні емоцій», що може призводити до імпульсивності поведінки, до ускладнень в спілкуванні з однолітками, дорослими, до неадекватності реагування на подразники навколишнього світу, який постійно зміню-

ється; по-друге, підвищений інтерес до сфери свого внутрішнього світу, висока сенситивність, гнучкість усіх психічних процесів є основою свідомого розвитку емоційного інтелекту.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Проблема розвитку емоційного інтелекту особистості знайшла відображення в працях вітчизняних (О.І. Власова, Н.В. Коврига, Е.Л. Носенко, О.П. Саннікова, С.М. Симоненко, О.Я. Чебикін) та зарубіжних вчених (І.М. Андрєєва, Р. Бар-Он, Г. Гарднер, Г.Г. Гарскова, Д. Гоулман, К. Ізард, Є.П. Ільїн, Д. Карузо, О.О. Конопкін, Д.В. Люсін, Дж. Майер, М.О. Манойлова, А.М. Прихожан, П. Саловей та ін.). Разом з тим, мало уваги було приділено проблемі розвитку емоційного інтелекту в старшокласників та взаємозв'язку складових EQ у старшому шкільному віці.

Мета дослідження – виявити рівень розвитку емоційного інтелекту в старшокласників та здійснити аналіз взаємозв'язку його складових.

Відповідно до зазначеної мети поставлено такі **завдання**:

- 1) проаналізувати змістову характеристику феномену «емоційний інтелект»;
- 2) провести психодіагностику розвитку EQ у старшокласників;
- 3) виявити взаємозв'язок емоційного інтелекту та його складових на основі емпіричних досліджень в старшому шкільному віці.

Формування у старшокласників здатності контролювати свої та чужі емоції, управляти ними може стати однією з умов підвищення ефективності успішності в навчально-виховному процесі. Розглядаючи феномен емоційного інтелекту, ми припускаємо, що він дає змогу особистості зменшити вплив негативних переживань або максимально уникнути їх за рахунок контролю над ситуацією і власними емоціями. Відповідно до завдань статті, зосередимо увагу на теоретичному аналізі емоційного інтелекту та його складових.

Існує дві основні моделі емоційного інтелекту, між якими виявляються істотні відмінності в розумінні заявленого феномену. Перша – модель здібностей – уявлення про емоційний інтелект як про перетин емоцій і пізнання. П. Саловей і Дж. Майер запропонували зв'язок емоційного інтелекту з розумовими здібностями, при якому емоції збільшують продуктивність процесу мислення і спрямовують увагу на конкретні завдання. Емоційний інтелект визначається ними як здатність регулювати власні емоції та емоції інших людей, розпізнавати їх адекватно, щоб спрямовувати своє мислення на діяльність [8, с. 435]. Друга – змішана модель, яка пояснює категорію «емоційний інтелект» як поєднання розумових і персональних рис, властивих кожній людині. На думку Д. Гоулмена, емоційний інтелект – це здатність усвідомлювати власні емоції та емоції інших для того, щоб мотивувати себе та інших, управляти емоціями як на одинці із собою, так і з іншими [3, с. 61]. С.П. Дерев'янку визначає емоційний інтелект як сукупність емоційно-когнітивних здібностей до соціально-психологічної адаптації особистості. Автор зауважує, що в сфері емоційних переживань емоційний інтелект виконує регулюючу роль, сприяючи підвищенню рівня емоційного комфорту; у сфері суб'єкт-суб'єктних відносин – стимулюючу роль, сприяючи прийняттю себе та інших [4, с. 95]. У своїй інтегральній моделі емоційного інтелекту

І.М. Андрєєва зазначає, що необхідним кроком у розвитку перспективи його дослідження є уточнення структури даного феномену й включення його в систему особистісних характеристик [1, с. 285]. З одного боку, необхідно визначити, що відноситься до інтелекту, а з іншого, потрібно виділити ті особистісні характеристики, які детерміновані ментальними здатностями емоційного інтелекту. Врахування біологічних та соціальних передумов слугувати-ме основою для його розвитку [1, с. 170].

Д.В. Люсін, відштовхуючись від існуючих концепцій, пропонує власну (двокомпонентну) модель емоційного інтелекту. На його думку, емоційний інтелект є здатністю до розуміння своїх і чужих емоцій та управління ними [5, с. 33]. Здатність до розуміння емоцій означає, що людина може: а) розпізнати емоцію, тобто виявити наявність емоційного переживання в себе або в іншій людині; б) ідентифікувати емоцію, тобто встановити, яку саме емоцію вона (чи хто інший) переживає, і вміння знайти для емоції словесне вираження; в) розуміти причини, що викликали дану емоцію та її наслідки. Відтак здатність до управління емоцій сприяє контролю над інтенсивністю емоцій, над їх зовнішнім виявленням, а при необхідності, і вмінню викликати ту чи іншу емоцію. Н. Холл трактує емоційний інтелект як здатність розуміти відносини особистості, репрезентовані в емоціях; як емоційну поінформованість; управління своїми емоціями; самомотивацію; емпатію; розпізнавання емоцій інших людей [1, с. 332].

Таким чином, розгляд позицій різних авторів щодо ознак та структурних компонентів емоційного інтелекту показав, що відсутня єдина точка зору щодо визначення емоційного інтелекту. Емоційна сфера особистості є засобом побудови взаємовідносин, проте основну роль в цьому відіграють ментальні процеси, що забезпечують свідоме використання емоцій та почуттів особистості.

Для психодіагностики емоційного інтелекту старшокласників використовувались методики Н. Холла «Діагностика емоційного інтелекту» та описувальник емоційного інтелекту «ЕмІн» Д.В. Люсіна.

Дослідження проводилось у 2014 році. Вибірка складала 217 учнів шкіл Івано-Франківської обл., з яких одна школа – міська (Брошнів-Осадська ЗОШ І-ІІІ ст.) – 150 учнів, а друга – сільська (Нижньострутинська ЗОШ І-ІІІ ст.) – 67 учнів. Вік респондентів склав 15-17 років. Результати досліджень емоційного інтелекту за методикою Н. Холла (див. табл. 1).

За шкалою «емоційна поінформованість» в сільській школі зафіксовані такі результати: 12% старшокласників мають високий рівень емоційної поінформованості, 40% старшокласників – низький рівень. Відповідно, в міській школі 8% старшокласників мають високий рівень, тоді як 48% – низький рівень емоційної поінформованості.

Отримані дані дають змогу констатувати про певні труднощі в обізнаності власних емоційних станів та їх диференціації. Не менш важливим є те, що більшість педагогів в навчально-виховному процесі значну увагу звертає на інтелектуальний розвиток, а не на емоційний. Дефіцит знань у цій сфері, часткова поінформованість обумовлюють труднощі в усвідомленні значущо-

сті емоцій у житті. І як тут не погодитись з В.І. Бородкіним, що «людина бачить перш за все те, про що вона думає...» [2, с.62], оскільки «постійно знаходиться під гіпнозом своїх власних слів та думок» [2, с. 64].

Таблиця 1

Порівняльний аналіз результатів дослідження EQ старшокласників

Шкали	Показники, % (міська школа)			Шкали	Показники, % (сільська школа)		
	ви-со-кий	се-ред-ній	ни-зь-кий		ви-со-кий	се-ред-ній	ни-зь-кий
Емоційна обізнаність	8	44	48	Емоційна обізнаність	12	48	40
Управління своїми емоціями	7	33	60	Управління своїми емоціями	6	30	64
Самомотивація	13	37	50	Самомотивація	22	41	37
Емпатія	10	47	43	Емпатія	13	57	30
Розпізнавання емоцій	11	47	42	Розпізнавання емоцій	24	46	30
Інтегративний рівень EQ	1	40	59	Інтегративний рівень EQ	5	46	49

За шкалою «управління своїми емоціями» зафіксовано, що 6% старшокласників сільської та 7% міської шкіл мають високий рівень в управлінні своїми емоціями, що вказує на здатність учнів контролювати інтенсивність та зовнішній прояв власних емоцій, вміння підтримувати позитивні емоції та тримати під контролем негативні. Відповідно, 64% старшокласників мають низький рівень знань в управлінні своїми емоціями, що свідчить про невідповідність контролювати ними та конструктивно їх вирішувати.

За шкалою «самомотивація» були отримані такі результати: 22% учнів сільської і 13% міської шкіл виявили високий рівень самомотивації. Ми бачимо, що старшокласники вміють вільно викликати власні позитивні емоції та їх застосовувати як основу для самообілізації ефективності життєдіяльності. Крім того, вони прагнуть змінити себе і навколишню дійсність у відповідності до власних потреб, поглядів, цілей, що є передумовою їхньої активності та наполегливості. На думку Л.П. Місцихи, збереження мотивації на належному рівні є ознакою поступового нарощування складності вирішуваних завдань [7, с. 82], і як наслідок зміцнення впевненості та здатності долати труднощі.

Результати вказують на чітку перевагу низького рівня самомотивації у досліджуваних міської школи (50%), тоді як у сільській – 37%. На підставі таких відсотків можна зробити припущення, що старшокласники міської школи недостатньо вміють змінювати негативні емоції на позитивні та адекватно сприймати оцінку з боку інших.

Дослідження емпатії, як складової частини емоційного інтелекту показало, що 13% старшокласників сільської школи і 10% міської школи мають

високий рівень емпатії, 57% досліджуваних сільської і 47% міської шкіл – середній рівень. Отримані дані дають змогу констатувати, що в старшокласників розвинена здатність до емоційних переживань у процесі міжособистісних відносин. Вони краще розуміють внутрішній світ інших та вміють розпізнавати емоції по виразу обличчя, що свідчить про чутливість до потреб інших. Адекватна емпатійна відповідь на переживання співрозмовника полегшує його емоційний фон та є основою для когнітивної орієнтації в ситуації.

Результати досліджень за шкалою «розпізнавання емоцій у інших» показали, що високий рівень мають 24% досліджуваних сільської і 11% міської шкіл. Відповідно, 42% досліджуваних шкіл показали низький рівень розпізнавання емоцій інших. Це пояснюється тим, що старшокласникам не вдається правильно оцінювати емоційні стани та їх диференціювати. Труднощі в розпізнаванні емоцій у інших є ознакою недостатньої обізнаності та поінформованості.

За результатами дослідження інтегрований показник емоційного інтелекту становить: в сільській школі 5% – високий рівень емоційного інтелекту, 46% – середній рівень, 49% – низький рівень, тоді як в міській школі 1% – високий рівень емоційного інтелекту, 40% – середній рівень, 59% – низький рівень.

Для визначення взаємозв'язку емоційного інтелекту та його складових ми використали кореляційний аналіз Спірмена.

У старшокласників ($N=217$) при розгляді показника «емоційна поінформованість» були встановлені позитивні кореляційні зв'язки із «самотивацією» (міська школа: $r=0,33$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,32$; $p<0,01$), «розпізнаванням емоцій в інших» (міська школа: $r=0,44$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,31$; $p<0,01$). Іншими словами, чим вищий показник емоційної поінформованості особистості, тим вищими є рівні сформованості самотивації та розпізнавання емоцій в інших, і навпаки.

Показник шкали «управління своїми емоціями» виявив позитивний кореляційний зв'язок із «самотивацією» (міська школа: $r=0,55$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,60$; $p<0,01$), що вказує на залежність управління своїми емоціями від самотивації.

Показник шкали «самотивація» має кореляційні зв'язки із «емоційною поінформованістю» (міська школа: $r=0,33$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,32$; $p<0,01$), «розпізнаванням емоцій в інших» (міська школа: $r=0,43$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,36$; $p<0,01$) та кореляційний зв'язок із «управлінням своїми емоціями» (міська школа: $r=0,55$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,61$; $p<0,01$). Чим вища самотивація, тим краще людина поінформована і здатна розпізнавати чужі емоції.

Показник шкали «емпатія» виявив кореляційний зв'язок з показником «розпізнавання емоцій в інших» (міська школа: $r=0,64$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,46$; $p<0,01$). Звідси, чим вища емпатійність особистості, тим в більшій мірі вона здатна сприймати та розпізнавати емоції інших з позиції внутрішнього спостерігача.

Показник шкали «розпізнавання емоцій інших» має кореляційний зв'язок з «емоційною поінформованістю» в міській школі ($r=0,46$; $p<0,01$) і коре-

ляційний зв'язок в сільській школі ($r=0,31$; $p<0,01$); кореляційні зв'язки із «самотивацією» (міська школа: $r=0,44$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,36$; $p<0,01$), із «емпатією» (міська школа: $r=0,64$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,46$; $p<0,01$). Чим краще школяр розпізнає емоції інших, тим краще він обізнаний в емоційній сфері та вміє давати адекватну емпатійну відповідь.

Інтегрований емоційний інтелект виявив кореляційний зв'язок між «емоційною поінформованістю» (міська школа: $r=0,65$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,57$; $p<0,01$), позитивні високі кореляційні зв'язки між «управлінням своїми емоціями» (міська школа: $r=0,66$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,71$; $p<0,01$); «самотивацією» (міська школа: $r=0,76$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,74$; $p<0,01$) та «розпізнаванням емоцій в інших» (міська школа: $r=0,74$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,65$; $p<0,01$); кореляційний зв'язок з «емпатією» (міська школа: $r=0,69$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,45$; $p<0,01$). Чим вищий рівень розвитку емоційного інтелекту, тим краще в людини розвинена здатність до управління своїми емоціями, розпізнавання емоцій в інших, вміння викликати позитивні й контролювати негативні емоції, тобто проявляти гнучкість в ситуаціях.

Для визначення рівня здатності до розуміння своїх і чужих емоцій та управління ними був використаний опитувальник емоційного інтелекту «ЕмІн» Д.В. Люсіна (див. рис. 1).

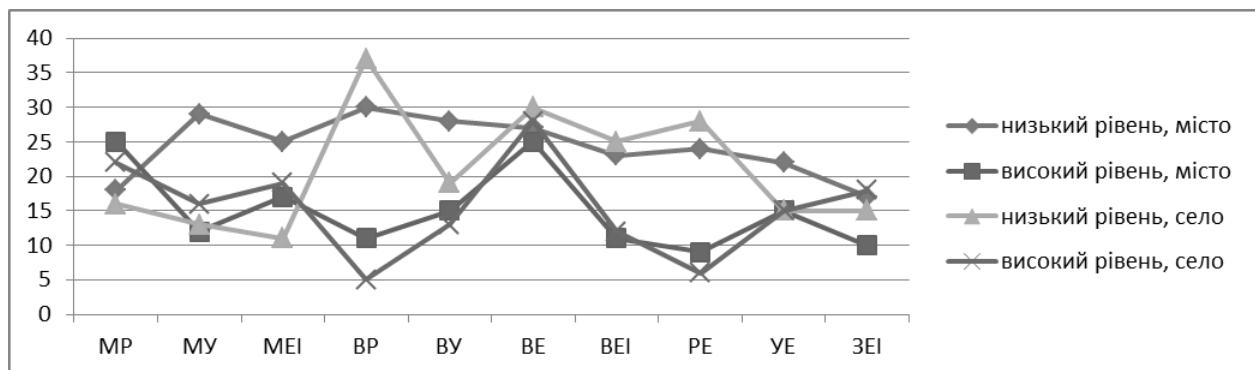

Рис. 1. Прояв низьких і високих показників EQ в сільській і міській школах

Умовні позначення: MP – розуміння чужих емоцій; МУ – управління чужими емоціями; МЕІ – розуміння і управління чужими емоціями; ВР – розуміння своїх емоцій; ВУ – управління своїми емоціями; БЕ – контроль експресії; БЕІ – розуміння і управління своїми емоціями; РЕ – розуміння своїх і чужих емоцій; УЕ – управління своїми і чужими емоціями.

Як видно з рисунку 1, результати дослідження рівня здатності до розуміння своїх емоцій (ВР), контролю експресії (БЕ) та розуміння своїх і чужих емоцій (РЕ) не показали значних відмінностей у більшості показників емоційного інтелекту в сільській та міській школах. При цьому виняток складають шкали «управління чужими емоціями (МУ)» та «управління своїми емоціями (ВУ)».

За шкалою «управління чужими емоціями» 13% досліджуваних сільської школи і 29% досліджуваних міської школи мають низький рівень управління чужими емоціями, відповідно 16% досліджуваних сільської і 12% місь-

кої шкіл – високий рівень. Шкала «розуміння своїх емоцій» показує, що 37% учнів сільської і 30% міської шкіл мають низький рівень розуміння своїх емоцій, тоді як 5% сільської і 11% міської шкіл – високі показники. Отримані дані дають змогу констатувати, що учні сільської школи мають певні труднощі у розпізнаванні власних емоцій, і не завжди можуть адекватно реагувати на емоційні прояви оточуючих, ніж їхні ровесники міської школи. Щодо міжособистісного аспекту емоційного інтелекту, то тут виявлена домінанта середнього рівня його розвитку як у досліджуваних сільської, так і міської шкіл. З високим рівнем міжособистісного емоційного інтелекту в сільській школі зафіксовано 19%, тоді як в міській школі – 17%. Старшокласники демонструють вміння гармонійно «входити» в систему міжособистісних взаємовідносин, адекватно інтерпретувати емоції оточуючих, проявляти толерантність та соціальну адаптивність.

За шкалою «внутрішньоособистісний емоційний інтелект» виявлено високий рівень його у 12% досліджуваних сільської школи і 11% міської школи. Досягти гармонії свого внутрішнього світу, власної автентичності є головним для кожної особистості [6, с. 215] та неможливим без потенціалу внутрішньоособистісного емоційного інтелекту.

Порівняльний аналіз результатів показує, що серед досліджуваних сільської і міської шкіл значний відсоток характеризується середнім рівнем загального емоційного інтелекту – 46%; найменше представлений низький рівень – 17% та високий рівень – 18%. Таким чином, переважання середнього рівня емоційного інтелекту в старшокласників вказує на нестійкість позитивних емоційних проявів, незахищеність від негативних факторів довкілля, унеможливорює швидке адекватне реагування в проблемних ситуаціях вибору.

Для визначення взаємозв'язку емоційного інтелекту та його складових ми використали кореляційний аналіз Спірмена (див. табл. 2).

З таблиці 2 видно, що в старшокласників досліджуваної вибірки (№=217) шкала «МЕІ» має високі позитивні кореляційні зв'язки із «розумінням чужих емоцій (МР)» (міська школа: $r=0,86$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,89$; $p<0,01$), із «управлінням чужих емоцій (МУ)» (міська школа: $r=0,79$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,79$; $p<0,01$), із «розумінням своїх і чужих емоцій (РЕ)» (міська школа: $r=0,78$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,79$; $p<0,01$), із «управлінням своїх і чужих емоцій (УЕ)» (міська школа: $r=0,63$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,62$; $p<0,01$). Шкала «МЕІ» має низькі позитивні кореляційні зв'язки із «управлінням своїми емоціями (ВУ)» (міська школа: $r=0,39$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,36$; $p<0,01$), із «ВЕІ» (міська школа: $r=0,36$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,34$; $p<0,01$). Міжособистісний емоційний інтелект особистості залежить від того, наскільки вона розуміє чужі емоції та вміє ними управляти. Чим вищою є здатність старшокласника до розуміння чужих емоцій та управління ними, тим легше йому налаштуватися на усвідомлення власного емоційного стану.

Шкала «ВЕІ» має низький позитивний кореляційний зв'язок із «розумінням чужих емоцій (МР)» (міська школа: $r=0,31$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,38$; $p<0,01$); високі позитивні кореляційні зв'язки із «розумінням своїх

емоцій (BP)» (міська школа: $r=0,81$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,85$; $p<0,01$), із «управлінням своїми і чужими емоціями (UE)» (міська школа: $r=0,81$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,82$; $p<0,01$); кореляційні зв'язки із шкалою «контроль експресією (BE)» (міська школа: $r=0,66$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,63$; $p<0,01$), із «розумінням своїх і чужих емоцій (PE)» (міська школа: $r=0,64$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,61$; $p<0,01$). Чим краще школяр розуміє свій внутрішній емоційний стан, тим впевненішим він відчувається в розумінні емоційних станів інших.

Таблиця 2

Кореляційна матриця показників EQ за Спірменом, $p\leq 0,01$

шк ал и	MP		MU		BP		BU		BE		MEI		BEI		PE		UE		ZEI	
	М	С	М	С	М	С	М	С	М	С	М	С	М	С	М	С	М	С	М	С
MP			0,44	0,056			0,31	0,033			0,086	0,089	0,031	0,038	0,021	0,014	0,042	0,020	0,070	0,008
MU	0,44	0,056					0,033	0,006			0,077	0,079			0,045	0,097	0,067	0,069	0,033	0,066
BP		0,31					0,055	0,009			0,035		0,075	0,053	0,033	0,031	0,055	0,007	0,067	0,001
BU	0,31	0,033	0,033	0,006	0,055	0,009			0,033	0,002	0,039	0,036	0,081	0,085	0,053	0,065	0,051	0,087	0,033	0,005
BE							0,037	0,002					0,066	0,063			0,062	0,058	0,047	0,008
MEI	0,088	0,089	0,077	0,079	0,035		0,040	0,006					0,033	0,034	0,078	0,093	0,063	0,062	0,080	0,008
BEI	0,033	0,033			0,077	0,005	0,088	0,005	0,066	0,003	0,036	0,044			0,064	0,011	0,081	0,082	0,082	0,008
PE	0,088	0,090	0,044	0,049	0,073	0,033	0,055	0,005			0,078	0,094	0,066	0,061			0,057	0,060	0,086	0,009
UE	0,044	0,056	0,066	0,069	0,051	0,000	0,076	0,001	0,063	0,008	0,032	0,066	0,088	0,085	0,056	0,070			0,088	0,008
ZEI	0,077	0,080	0,066	0,066	0,066	0,000	0,077	0,003	0,044	0,008	0,008	0,078	0,087	0,088	0,088	0,088	0,000	0,000		

(М – міська школа, С – сільська школа)

Шкала «ЗЕІ» має високі позитивні кореляційні зв'язки із «розумінням чужих емоцій (МР)» (міська школа: $r=0,71$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,81$; $p<0,01$), із «управлінням своїх емоцій (ВУ)» (міська школа: $r=0,73$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,75$; $p<0,01$), із «МЕІ» (міська школа: $r=0,80$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,78$; $p<0,01$), із «ВЕІ» (міська школа: $r=0,82$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,78$; $p<0,01$), із «розумінням своїх і чужих емоцій(РЕ)» (міська школа: $r=0,86$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,89$; $p<0,01$), із «управлінням своїми і чужими емоціями(УЕ)» (міська школа: $r=0,88$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,88$; $p<0,01$); кореляційні зв'язки із «управлінням чужих емоцій (МУ)» (міська школа: $r=0,63$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,66$; $p<0,01$), із «розумінням своїх емоцій(ВР)» (міська школа: $r=0,67$; $p<0,01$; сільська школа: $r=0,60$; $p<0,01$). Тобто, чим вищі показники загального емоційного інтелекту, тим краще усвідомлення афективної сфери особистості в оптимізації власної життєдіяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Емоційний інтелект корелює із розумінням своїх і чужих емоцій; управлінням своїми і чужими емоціями; міжособистісним та внутрішньоособистісним аспектом емоційного інтелекту; емоційною поінформованістю; самомотивацією; емпатією; розпізнаванням емоцій в інших. Звідси робимо висновок, що впливаючи на складові емоційного інтелекту ми, відтак, розвиваємо і сам емоційний інтелект. Це наштовхує на роздуми про необхідність проведення занять, які допоможуть учням навчитись кращому усвідомленню власної емоційної сфери. Відтак, перспективу нашого дослідження вбачаємо в розробці корекційно-розвивальної програми розвитку EQ в старшокласників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии / И.Н. Андреева. – Новополюцк : ПГУ, 2011. – 388 с.
2. Бородкин В. И. Психозенергетика мышления / В.И. Бородкин. – М. : ФАИР, 1997. – 272 с.
3. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект : ценное практическое руководство по развитию и совершенствованию эмоций человека / Д. Гоулман. – Москва : Хранитель, 2008. – 478 с.
4. Деревянко С. П. Роль эмоционального интеллекта в процессе социально-психологической адаптации студентов / С.П. Деревянко // Инновационные образовательные технологии [Электрон. ресурс]. – 2007. – №1. – Режим доступа : <http://elibrary.miu.by/journals>
5. Люсин Д. В. Современные представления об эмоциональном интеллекте / Д.В. Люсин // Социальный интеллект : теория, измерение, исследования / под ред. Д. В. Люсина, Д. В. Ушакова. – М., 2004. – С. 29 – 36.
6. Міщиха Л. П. Психотерапія самотності : подолання екзистенційного вакууму особистості / Л.П. Міщиха, І. Давиденко // Збірник наук. праць : філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ : Вид-во ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника», 2009. – Вип. 14. – Ч. 1. – 349 с.
7. Міщиха Л. П. Мотивація творчої активності особистості / Л.П. Міщиха // Збірник наук. праць : філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ : Вид-во ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника», 2012. – Вип. 17. – Ч. 2. – 266 с.

8. Mayer J. D., Salovey P. The Intelligence of emotional intelligence // *Intelligence*. – 1993. – Vol. 17, № 4. – P. 433 – 442.

SPYSOK VYKORYSTANYH DZHEREL

1. Andreeva I. N. Emotsionalnyi intellekt kak fenomen sovremennoy psihologii / I. N. Andreeva. – Novopolotsk : PGU, 2011. – 388 s.
2. Borodkin V. I. Psihoenergetika myshleniya / V. I. Borodkin. – M. : FAIR, 1997. – 272 s.
3. Goulman D. Emotsionalnyi intellekt : tsennoe prakticheskoe rukovodstvo po razvitiyu i sovershenstvovaniyu emotsiy cheloveka / D. Goulman. – Moskva : Hranitel, 2008. – 478 s.
4. Derevyanko S. P. Rol emotsionalnogo intellekta v protsesse sotsialno-psihologicheskoy adaptatsii studentov / S. P. Derevyanko // *Innovatsionnyie obrazovatelnyie tehnologii* [Elektron. resurs]. – 2007. – №1. – Rezhim dostupa : <http://elibrary.miu.by/journals>
5. Lyusin D. V. Sovremennyye predstavleniya ob emotsionalnom intellekte / D. V. Lyusin // *Sotsialnyi intellekt : teoriya, izmerenie, issledovaniya* / pod red. D. V. Lyusina, D. V. Ushakova. – M., 2004. – S. 29 – 36.
6. Mishchykha L. P. Psihoterapiya samotnosti : podolannya ekzistentsiynogo vakuumu osobistosti / L. P. Mishchykha, I. Davidenko // *Zbirnik nauk. prats : filosofiya, sotsiologiya, psihologiya*. – Ivano-Frankivsk : Vid-vo DVNZ «Prikarpat. nats. un-t Im. Vasilya Stefanika», 2009. – Vip. 14. – Ch. 1. – 349 s.
7. Mishchykha L. P. Motivatsiya tvorchoyi aktivnosti osobistosti / L. P. Mishchykha // *Zbirnik nauk. prats : filosofiya, sotsiologiya, psihologiya*. – Ivano-Frankivsk : Vid-vo DVNZ «Prikarpat. nats. un-t Im. Vasilya Stefanika», 2012. – Vip. 17. – Ch. 2. – 266 s.
8. Mayer J. D., Salovey P. The Intelligence of emotional intelligence // *Intelligence*. – 1993. – Vol. 17, №4. – P. 433 – 442.

Opanasyuk I. V. THEORETICAL AND EMPIRICAL ANALYSIS OF THE RELATIONSHIPS OF THE COMPONENTS OF EQ IN HIGH SCHOOL PUPILS.

Everyday stress and critical situations are inevitable phenomena which manifest in individual attitudes to the various factors of life. Therefore extremely important for it is the awareness of the role and importance of the emotional sphere in the optimization of the effectiveness of life. The article deals with the characteristics of emotional intelligence based on theoretical and empirical analysis and its components are allocated. According to the author's opinion the particular interest is the senior school age, which is characterized by qualitative transformation of the emotional sphere of senior high school student. The formation of high school students the ability to control their emotions and those of others, to manage them can be one of the conditions for success in improving the efficiency of the educational process. The flexibility of all mental processes, high sensitivity and interest in the sphere of inner peace are the foundations of the development conscious EQ. A psychodiagnosis of EQ in senior pupils and analysis of correlation relations between the indicators of emotional intelligence shows the understanding of their own and others' emotions; manage their and other people's emotions; interpersonal and intrapersonal aspect of emotional intelligence; emotional awareness; motivation; empathy; recognition of emotions in others.

Keywords: emotion, empathy, self-motivation, inner personal emotional intelligence, interpersonal emotional intelligence, understanding of own and other' emotions, managing of these emotions, recognizing emotions of other people.

Отримано: 25.09.2014